

Gülnaz Rzayeva
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrasının müəllimi,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru (gulnazrzayeva@mail.ru).

İNSANIN ŞƏXSİ HƏYATI SFERASINDA MƏLUMAT AZADLIĞININ SƏRHƏDLƏRİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Müasir dövrdə İKT-nin dinamik inkişaf etdiyi bir dövrdə insanın şəxsi həyatı sferasında məlumat azadlığının sərhədlərinin hüquqi tənzimlənməsi aktual mövzulardan hesab olunur. Çünki bir tərəfdən insanın şəxsi və ailə həyatının qorunması vacibdirsə, digər tərəfdən hər bir kəsin istənilən məlumatı əldə etmək hüququ təmin olunmalıdır. Ona görə də şəxsi toxunulmazlıq hüququnun məzmunu dəqiq müəyyən olunmalıdır ki, məhz hansı məlumatların əldə olunması və yayılmasına məhdudiyətlərin qoyulması məsələsi konkretləşdirilsin. Təqdim olunan məqalə şəxsi toxunulmazlıq hüququ ilə bağlı məqamlara aydınlıq gətirilməsini, məlumat azadlığının əksər hallarda şəxsi toxunulmazlıq hüququ ilə toqquşmasından irəli gələn ziddiyyətlərin aradan qaldırılması üçün təkliflərin təqdim olunmasını qarşıya məqsəd kimi qoymuşdur. Məqalədə mövcud problemlər həm hüquqi, həm də təcrübi baxımdan şərh olunmuş, təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

***Açar sözlər:** şəxsi həyat, ailə həyatı, şəxsi toxunulmazlıq hüququ, məlumat azadlığı, informasiya, fərdi məlumat, unudulmaq hüququ, internet, virtual məkan, milli-hüquqi tənzimləmə, beynəlxalq-hüquqi tənzimləmə.*

1.1. Şəxsi toxunulmazlıq hüququna klassik yanaşma

“Klassik mənada” şəxsi toxunulmazlıq hüququ fərdin sərbəst inkişaf edə bildiyi və tək qalmaq hüququna malik olduğu çərçivədə fiziki mənada müəyyən məkanı ifadə edir. Lakin müasir dövrdə rəqəmsallaşma bu hüquqdan da yan keçməmişdir. Elektron kommunikasiyalardan istifadə etməklə şəxsi həyatın toxunulmazlığına müdaxilənin ən kəskin forması maddi və ya digər faydalar əldə etmək üçün şəxsin şəxsiyyətinin oğurlanmasıdır [15, s. 96]. Bu, çox vaxt internet mühitində həssas fərdi məlumatların (şəxsiyyət nömrəsi, kartın kredit nömrəsi və s.) ehtiyatsız sızmasının nəticəsidir. Ona görə də bu gün şəxsi toxunulmazlıq hüququna məkan, informasiya və kommunikativ konfidensiallıq baxımından yanaşmaq olar. Məkan konfidensiallığı insanın yaşadığı evə və digər məkana (iş sahəsi daxil olmaqla) aiddir. Məlumat konfidensiallığı fərdi məlumatların əlavə edilməsi, idarə edilməsi və istifadəsinə aiddir. Kommunikativ konfidensiallıq şəxsi qeydlərə, yazışmalara və ya hər hansı digər ünsiyyət formasına aiddir.

1890-cı ildə Harvard Hüquq İcmalında dərc olunan Samuel Uorren (1852-1910) və Luis Brendaysın (1856-1941) dərc etdirdiyi “Şəxsi həyatın toxunulmazlığı” adlı məqalə ilə şəxsi toxunulmazlıq hüququ bir sıra imtiyazları ehtiva etməyə başladı və artıq mülkiyyət toxunulmazlığı yalnız maddi deyil, həmçinin qeyri-maddi formada sahibliyi əhatə etdi [17].

Deməli, artıq əvvəllər olduğu kimi, şəxsi həyatın toxunulmazlığı məsələsi hər hansı bədən xəsarətləri ilə bağlı meydana gəlmirdi və intellekt, informasiya özü şəxsi həyatın toxunulmazlığında əsas element kimi qiymətləndirilirdi. Bununla yanaşı, şəxsi toxunulmazlığın insanın fiziki bədənindən asılı olmayaraq müəyyənləşdirilməsi insanın ailə münasibətlərini şəxsi həyatın toxunulmazlığı konsepsiyasının bir hissəsinə çevirdi. S.Uorren və L.Brendaysın öz məqaləsini yazmaqda əsas məqsədi məhz belə bir yeni şəraitdə şəxsi həyatın toxunulmazlığı, təhqir, böhtan və s. bu kimi məsələlərin qanunla necə tənzimlənməsini və təcrübi tərəfləri təhlil etməkdən ibarət idi. Məqalənin maraqlı tərəfi ondadır ki, müəlliflər bir çox Roma hüququnun prinsiplərinə (postulatlarına) müraciət edirdilər. Məsələn, “damnum absque injuria” prinsipini rəhbər tutan tədqiqatçılar xüsusi vurğulayırdılar ki, hətta formal olaraq qanuni və leqal görünən hər hansı bir hərəkət insanın şəxsi həyatına qəsd edə bilər.

Müəlliflər Prins Albert V. Strencin və Vilsonun məhkəmə işlərini misal göstərərək, Lord Kottenhamın “III Georginin xəstəliyi zamanı onun ətrafında olmuş həkimlərin öz gündəliklərindəki qeydləri çap etməyin düzgün olmadığı” iddiasını xüsusi qeyd edirlər [4].

Göründüyü kimi, ilkin olaraq, gənc tədqiqatçılar tərəfindən irəli sürülmüş şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququ müasir dünyada fundamental insan hüquqlarından biri kimi həm beynəlxalq səviyyədə, həm də ayrı-ayrı dövlətlərin milli hüququnda tanınmışdır.

1.2. Məlumat azadlığının hüquqi tənzimlənməsinin əsas xüsusiyyətləri

Məlumat azadlığına dair beynəlxalq normalara nəzər salsaq, görürük ki, Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 19-cu maddəsində informasiya əldə etmək hüququ və məlumat azadlığı ifadə azadlığı çərçivəsində tənzimlənir. Bu tənzimləmə Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində olduğu kimi mətnə axtarmaq ifadəsini daxil etmişdir. Axtarmaq sözünün daxil edilməsi ilə belə bir məna ortaya çıxır ki, hazırda mövcud olan məlumatlara çıxış əldə etməklə yanaşı, ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən tələb olunacaq məlumatların verilməsi baxımından dövlətin üzərinə pozitiv öhdəlik qoyulur.

Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına gəldikdə isə, Konvensiyanın 10-cu maddəsi ifadə azadlığını təsbit etmişdir. Lakin Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Paktdan fərqli olaraq, axtarmaq sözü daxil edilməmişdir. Daha konkret desək, Pakt axtarmaq, almaq və yaymaq elementlərini ehtiva edirsə, Konvensiya yalnız almaq və yaymaq azadlıqlarını nəzərdə tutur. O zaman belə bir nəticəyə gəlmək olarmı ki, Konvensiya dövlətlərin pozitiv öhdəliklərini istisna edir?

Qeyd olunan tənzimləmənin informasiya hüquqları kontekstində dövlətə təsir göstərmədiyi qənaəti İHAM-ın baxdığı işlər üzrə qəbul etdiyi qərarlar nəticəsində məhkəmə təcrübəsində də öz əksini tapmışdır. Məsələn, Leander İsveçə qarşı işində hərbi bazada işə başlayan və daha sonra ona qarşı aparılan təhlükəsizlik istintaqı səbəbilə işdən çıxarılan Leander işdən çıxarılmasının səbəblərini öyrənmək istəsə də, tələbi rədd edilmişdir. Bundan sonra Leander Avropa Məhkəməsinə müraciət etmişdir. 10-cu maddə kontekstində informasiya əldə etmək hüququ baxımından araşdırıldıqda, Məhkəmə qeyd etmişdir ki, 10-cu maddə dövlətin üzərinə fiziki şəxslərə məlumat çatdırmaq öhdəliyi qoymur və bu maddə fiziki şəxslərə məlumatı əldə etmək hüququnu vermir, ona görə də heç bir pozuntu baş verməmişdir [11]. Qaskin Böyük Britaniyaya qarşı işində isə Qaskin 18 yaşına qədər uşaqlığının çox hissəsini himayədarlıqda keçirmiş şəxsdir. O, 18 yaşını tamam olandan sonra onun haqqında saxlandığı müddət ərzində saxlanılan, ona baxan ailələrin kim olduğu barədə bəzi məlumatlar tələb etmiş və bu tələb rədd edilmişdir. Avropa Məhkəməsinə müraciətdən sonra Məhkəmə şəxsin öz uşaqlığı və erkən inkişaf dövrləri haqqında məlumat əldə etməsi ilə bağlı 8-ci maddə baxımından pozuntunun olduğunu müəyyən etmişdir. Bununla belə, 10-cu maddə baxımından Məhkəmə Leander işinə də istinad edərək qərara gəlmişdir ki, dövlət əlçatan məlumatın əldə edilməsinə müdaxilə etməmək öhdəliyinə malikdir, yəni dövlət məlumat vermək öhdəliyi altında deyil və 10-cu maddə bunu təmin edəcək mühafizə bəndi kimi qəbul edilməməlidir [5].

Məhkəmə bu günə qədər qəbul etdiyi qərarlarda dövlətin müdaxiləsi nəticəsində əlçatan məlumatın əldə edilməsinin mümkünsüzlüyünü 10-cu maddə baxımından ifadə azadlığına müdaxilə kimi qiymətləndirmişdir. Bununla belə, dövlətin fərdi məlumatların əldə edilməsinin qarşısının alınması 10-cu maddə baxımından deyil, şəxsi və ailə həyatının qorunması məqsədi daşıyan və bununla bağlı dövlətin üzərinə pozitiv vəzifə qoyan 8-ci maddə baxımından pozuntu kimi qiymətləndirilmişdir [8].

Məlumat azadlığı həm fərdi, həm də sosial cəhətdən düzgün məlumat əldə etmək hüququnu da əhatə edir. Sunday Times Birləşmiş Krallığa qarşı qərarında Avropa Məhkəməsi təkə məlumat almaq hüququnun deyil, həm də ictimaiyyətin dəqiq məlumat almaq hüququnun qorunduğunu bildirmişdir [19]. Siyasi və demokratik nəzarət yalnız real məlumatların əldə edilməsi ilə formalaşan ictimaiyyətin rəyi ilə mümkündür. Cəmiyyətin əldə etdiyi real informasiya ilə ictimai rəy formalaşdırması üçün zəruri olan məlumat azadlığı dövlət üçün də şəffaflıq prinsipini zəruri edir.

Maraqlı cəhət ondadır ki, Məhkəmə əvvəlki qərarlarında informasiya əldə etmək hüququnu ifadə azadlığı kontekstində şərh etmirdi. Məsələn, Leander İsveçə qarşı qərarında Məhkəmə hesab etmişdir ki, rəsmi reyestrlərdə saxlanılan məlumatların aidiyyəti şəxsə bildirilməməsi 8-ci maddənin əhatə dairəsinə düşür. İnformasiyanın rəsmi sistemlərdən əldə olunması məsələsi ilə bağlı Konvensiyanın 10-cu maddəsinə əsasən heç bir ayrıca məsələ yaranmır [11].

Tarsagaga Szabadsagjogokert Macarıstana qarşı qərarında isə Avropa Məhkəməsi yekdilliklə qəbul etmişdir ki, informasiya əldə etmək ifadə azadlığının tərkib hissəsidir. Ərizəçi Tarsasaga Szabadsagjogokert (Macarıstan Vətəndaş Azadlıqları Birliyi) baş qərargahı Budapeştdə yerləşən qeyri-hökumət təşkilatıdır. Təşkilatın məqsədi vətəndaş cəmiyyətinin və Macarıstan hüququnun gücləndirilməsi və narkotik vasitələrin istifadəsinə qarşı mübarizədir. 2004-cü ildə parlament üzvü Macarıstan Cinayət Məcəlləsində narkotiklərlə bağlı cəzaların dəyişdirilməsi ilə bağlı şikayətlərini Konstitusiya Məhkəməsinə təqdim etmişdir. Ərizəçi baxdığı şikayətlə bağlı məlumat almaq üçün Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmiş, lakin Məhkəmə ərizəçinin informasiya sorğusunu rədd etmişdir. Ərizəçi bütün digər hüquqi müdafiə vasitələri üçün öz ölkəsində müraciət etmiş, lakin istədiyi məlumatı əldə edə bilməmişdir. Ərizəçi Macarıstan dövlətinin informasiya əldə etmək hüququnu pozduğunu əsas gətirərək Konvensiyanın ifadə azadlığını ehtiva edən 10-cu maddəsinə əsaslanaraq İHAM-a müraciət etmişdir. Keçmiş qərarlarına istinad edərək, Məhkəmə yekdilliklə ərizəçinin ifadə azadlığının pozulduğu barədə qərar qəbul etmişdir. Məhkəmə ardıcıl olaraq ictimaiyyətin ümumi maraq kəsb edən məlumat almaq hüququna malik olduğunu qəbul etmişdir. Onun bu sahədə presedent hüququ bu cür məsələlərlə bağlı məlumat və ideyaların yayılmasına xidmət edən mətbuat azadlığı ilə bağlı işlənib hazırlanmışdır. 10-cu maddə ilə qorunan maraqları nəzərə alaraq, hakimiyyət orqanları məlumatın toplanmasına maneələr yaratdıqda dolayı senzuranın bir formasına çevrilə biləcək özbaşına məhdudiyətlərə qanun yol verə bilməz. Məsələn, sonuncu fəaliyyət jurnalistikada mühüm hazırlıq mərhələsidir və mətbuat azadlığının ayrılmaz, qorunan hissəsidir. Konstitusiya Məhkəməsinin informasiya inhisarında olması senzuranın bir forması idi. Bundan əlavə, ərizəçinin niyyətinin sözügedən konstitusiya şikayətindən toplanmış məlumatları ictimaiyyətə çatdırmaq və bununla da narkotiklərlə bağlı hüquqpozmalara dair qanunvericiliyə dair ictimai müzakirələrə töhfə vermək olduğunu nəzərə alsaq, onun məlumat yaymaq hüququ açıq şəkildə pozulmuşdur [18].

1.3. Rəqəmsal dövrdə şəxsi toxunulmazlıq hüququnun təminatı və məlumat azadlığına dair məhdudiyətlər

Şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququ ona görə informasiya hüquqları ilə bağlı mövzu çərçivəsində şərh olunur ki, informasiya əldə etmək hüququnun realizəsi zamanı ən çox toqquşduğu hüquq məhz şəxsi həyatla əlaqədardır. Şəxsi həyatın toxunulmazlığı ilə informasiya əldə etmək hüququ arasında fikir ayrılığı olduqda, hansı hüququn digərindən üstün olduğunu ölçmək üçün heç bir meyar yoxdur. İki dəyərli hüquq geniş şəkildə üst-üstə düşür və mövcud struktur heç birinə zərər vermədən ikisini ayırmaq iqtidarında deyil. Mişel Fukonun söylədiyi kimi, bilik olmadan hakimiyyətin həyata keçirilməsi mümkün deyil, biliyin güc yaratmaması mümkün deyil [6, p. 1598].

Hətta artıq son dövrlərdə “informasiya şəxsiyyəti” (information identity) [13, p. 539] deyə bir ifadə meydana gəlmişdir. İnsanlar da cəmiyyətdə öz informasiya identikliyinə dəyərləndirirlər. Həqiqətən də insanın başqalarının şüurunda hərtərəfli, həqiqi, dinamik, davamlı müəyyən edilə bilən xarakter kimi görünməsinə imkan verən funksional informasiya platformalarına olan istəyi daxili dəyərə malikdir. Bununla belə, reallığın dəyişdirilməsi bu istəyi yerinə yetirməkdə çətinlik yaradır. Texnoloji yeniliklər və sosial dəyişikliklər şəxsiyyət anlayışını genişləndirir və onun idarə olunması üçün yeni və maraqlı imkanlar açır. Bununla belə, onlar onun həssaslığını kəskin şəkildə artırır. Bu problemlə üzləşərkən mövcud qanunlar köhnəlmiş və konseptual cəhətdən qüsurlu görünür, şəxsiyyəti qismən və təsadüfi şəkildə qoruyur. Şəxsi toxunulmazlıq hüququ müstəqil, möhkəm və açıq bir anlayış kimi qəbul edilməlidir. Bu hüquq şəxsiyyətin daha dərinə başa düşülməsini, yəni onun mürəkkəbliyi, müxtəlif idarəetmə imkanları və üzləşdiyi təhlükələr ifadə edir. Deməli, şəxsiyyətə zərər vuran müxtəlif hərəkətlərin məhdudlaşdırılması, bir şəxs haqqında məlumat təhrifləri və yanlış nəşrlər, şəxsin identifikasiya platformasının məhv edilməsi və təqlid edilməsi və s. bu kimi məsələlər şəxsiyyətin toxunulmazlığı hüququ müstəvisində şərh olunmalıdır ki, bütün bunlar da informasiya sahəsində baş verir.

Əslində informasiya şəxsiyyəti hüququ dolayısı ilə yalnız mənəvi toxunulmazlıqla bağlı olaraq şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququnun əhatə dairəsinə düşür. Həm də bu hüquq yalnız şəxsin

informasiya sistemlərində tanınması ilə əlaqədar olmayıb, cəmiyyətdə və onlayn platformalarda tanınması kimi də qəbul edilməlidir. Sözün qıyası, informasiya şəxsiyyəti hüququ insanın öz şəxsiyyətinin konkret təzahürü və onunla başqalarının şüurları arasında əlaqəni saxlamaq hüququ deməkdir. O, həm də yaxşı reputasiya hüququndan fərqlənir ki, bu da insanın xarakterinin sadəcə mövcudluğunu deyil, sosial cəhətdən müsbət cəhətlərini vurğulayır. Başqa sözlə, insanın yaxşı reputasiya hüququ onu ona aid olan mənfi ifadələrdən qoruyur [12, p. 183]. Bunun əksinə olaraq, şəxsiyyət hüququ onu neytral ifadələrdən, həmçinin silinməkdən, gizlədilməkdən, süzülməkdən və şəxsiyyətə çevrilməkdən qoruyur.

Qeyd etmək lazımdır ki, oflayn dünyada informasiya konfidensiallığı fərqli cür izah olunur. Cerri Kangin şərhinə görə, konfidensiallıq üç üst-üstə düşən klasterdən ibarətdir: məkan konfidensiallığı (fiziki məkan), qərarvermə konfidensiallığı (seçim) və informasiya konfidensiallığı (informasiya axını) [10, p. 1202-1203]. Onlayn dünyada konfidensiallıq şəxsi toxunulmazlıq və qapalı informasiya kontekstində şərh olunmalıdır. Şəxsi toxunulmazlıqla bağlı tənzimləmələr rəqəmsal dövrün ən başlıca problemlərindən biridir. Məlumatların konfidensiallığı anlayışı müasir konfidensiallıq qaydalarını formalaşdırmışdır və şəxsi toxunulmazlıq hüququ məlumatların qorunmasında diqqət mərkəzində olmalıdır. Fərdi məlumatlara ticarət etmək imkanı vermək məqsədi ilə biz fərdlərin öz şəxsi məlumatlarında mülkiyyət maraqlarını qəbul etməliyik, lakin bu, şəxslərin konfidensiallıq maraqlarına müdaxilə olunmayacağı dərəcədə məhdudlaşdırılmalıdır. Başqa sözlə, məlumat subyektinin və ya digər fiziki şəxslərin şəxsi toxunulmazlıqla bağlı maraqları ötürülmə nəticəsində zədələndikdə ona üstünlük verilməlidir.

İnformasiya əldə etmək hüququ ilə şəxsi toxunulmazlıq hüququ arasında ziddiyyətin mənbəyi fərdlərin informasiya və ya şəxsi toxunulmazlıq hüququnun hüquqi müdafiəyə layiq olub-olmaması məsələsidir. Belə ki, informasiya əldə etmək hüququ vasitəsilə şəxsin şəxsi həyatı ilə bağlı məlumatın üçüncü şəxslərə verilməsi və bununla da informasiyanın media vasitələri vasitəsilə ictimaiyyətə açıqlanması şəxsi hüquqlara zidd olacaqdır. Digər tərəfdən, məlumat şəxsin şəxsi həyatına aid olduğu üçün məlumat sorğusu rədd edilən şəxsin informasiya almaq hüququnun qarşısı alınacaqdır. Göründüyü kimi, bu hüquqlardan birinin istifadəsi digərinin pozulması ilə nəticələnmə bilər.

Maraqların toqquşması zamanı nəzərə alınmalı olan məsələ ictimailiyin və şəxsin razılığının olub-olmamasıdır. Bu, demək olar ki, bütün hüquq sistemlərində qəbul olunmuşdur ki, şəxsin ictimai məkanda (istər oflayn, istərsə də onlayn) açıqladığı fərdi məlumatların əldə olunmasına məhdudiyyət qoyulmur. Hətta Van Burenin Hiq LinkedIn-ə qarşı işində ABŞ məhkəmələri də bəyan etmişdi ki, ictimaiyyətə açıq veb-saytlarda ictimai xarakter daşıyan məlumatın şəxsi həyatın qorunmasına dair əğlabatan gözləntilərə məruz qala biləcəyi şübhəli olaraq qalır [9].

İnformasiya əldə etmək hüququ ilə şəxsi toxunulmazlıq hüququnun toqquşduğu digər sfera dövlətin informasiya toplamaq səlahiyyəti ilə əlaqədar meydana çıxır. Belə ki, dövlətin informasiya sahəsində səlahiyyətləri əsasən aşağıdakı formalarda həyata keçirilir:

Birincisi, qanuni yollarla lazımi informasiyanı toplamaq səlahiyyəti. Bu səlahiyyət təmin olunmazsa, digər dövlət məlumatları reallaşdırıla bilməz, dövlətin ictimai idarə olunan rolu yerinə yetirilə bilməz.

İkincisi, informasiyanı elan etmək səlahiyyəti. Bu, ictimai yollarla iqtisadi və sosial məlumatları elan etmək vəzifəsindən irəli gəlir. Belə məlumatları elan etməklə sosial informasiya resursları səmərəli şəkildə inteqrasiya oluna bilər, həmçinin insanlara doğru məlumatı yalandan ayırmağa və məlumatdan istifadənin səmərəliliyini səviyyəyə qaldırmağa kömək edə bilər.

Üçüncüsü, informasiya ilə işləmək və ya onun emalı səlahiyyəti. İnformasiyanı emal edərkən səlahiyyətli dövlət qurumları məlumatdan istifadə edir, həm də məlumat yaradırlar. Məlumatı saxlamaq, emal etmək və təhlil etməklə, informativ idarəetmə və qərarlar qəbul edilə bilər. Beləliklə, dövlətin xidmət səviyyəsi artırıla bilər.

Təbii ki, dövlət insanlara daha yaxşı xidmət göstərmək, ölkənin ictimai işlərini idarə etmək və təkmilləşdirmə aparmaq üçün çoxlu sayda fərdi məlumatlara ehtiyac duyur. Lakin qanun vətəndaşa onun və ya özü haqqında məlumatların yayılmasına nəzarət etmək hüququnu həvalə edir. Vətəndaş öz şəxsi həyatının sirrini açıqlamaq və ya açıqlamamaq hüququna malikdir və onun şəxsi toxunulmazlığı

nə dərəcədə açıqlana bilər. Fərdi məlumatların icazəsiz açıqlanması və şəxsi məlumatlardan sui-istifadə edilməsi vətəndaşın şəxsi həyatının toxunulmazlığı hüququnun pozulmasıdır. Buna görə də dövlətin fərdi məlumatlardan istifadə etməsi ilə fərdin konfidensiallığının qorunması arasında ziddiyyətlər vardır. Bu ziddiyyətlərin aradan qaldırılması müxtəlif yollarla mümkün ola bilər. Hər şeydən əvvəl, dövlət orqanları informasiyalaşma prosesində qanunçuluq prinsipinə tabe olmalıdır. Qanunçuluq prinsipi tələb edir ki, informasiya hüququnu həyata keçirərkən milli idarəçiliyə müəyyən hüquqi səlahiyyət verilməli və bu, öz vəzifəsi çərçivəsində həyata keçirilməlidir. Müvafiq vəzifələri həvalə edilməyən inzibati orqanların hər hansı məlumatı hazırlamaq, toplamaq, saxlamaq, yaymaq və onlarla məşğul olmaq hüququ yoxdur.

Bundan əlavə, məlumat toplanarkən, qanunla və ya ictimai maraqlarla müəyyən edilmədikdə, məlumatın elan edilməsi və istifadəsi üçün fərdi razılıq əldə edilməlidir. Fərdi məlumatı saxlayarkən, xüsusən də şəxsi məlumatı redaktə edərək və yenidən qurarkən onun düzgünlüyünə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Saxlanılan məlumatda qeyri-dəqiq məlumatlar olarsa, inzibati məlumatların ictimaiyyətə açıqlanması vətəndaşlar üçün xoşagəlməz nəticələrə səbəb olacaqdır. Eyni zamanda, inzibati orqan saxlanılan məlumatların təhlükəsizliyinə zəmanət verməyə borcludur. Fərdi məlumatı ictimailəşdirərkən səlahiyyətli orqan şəxsi məlumatların yayılmasını məhdudlaşdırmalıdır. Səlahiyyətli orqanlara bu cür məlumatları biznes məqsədi ilə başqa təşkilata və ya şəxslərə vermək qadağandır.

Müasir dünyada şəxsi toxunulmazlıq hüququ ilə bağlı ən çox yayılmış problem şəxsin foto və videolarının paylaşılması ilə bağlıdır. Araşdırmamıza əsasən deyə bilərik ki, əksər dövlətlərdə ictimai yerlərdə foto və ya video çəkmək konstitusiyaya uyğundur. Dövlət insanlara şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüquqlarını versə də, əgər onlar ictimai yerlərdədirsə, heç kimin qeyd olunan hüququ yoxdur. Gördüyümüz kimi, paparassilər məşhurları ictimai yerlərdə təqib edirlər, lakin heç vaxt məhkəməyə verilmirlər. Həmçinin, küçə fotoqrafları ictimai yerlərdə tez-tez şəkil çəkirlər. Şəhər həyatını, ümumi insanları, asayiş keşikçilərini və ya ictimai mülkiyyətdə olan hər şeyi kadra almaq qanunidir.

Şəkillərin kommersiya və qeyri-kommersiya məqsədli istifadəsini bilmək zəruridir. İctimai yerdə çəkilmiş istənilən fotosəkillər qeyri-kommersiya məqsədləri üçün istifadə edilə bilər. Qeyri-kommersiya şəkilləri film, xəbərlər, incəsənət və ya şəxsi səbəblər üçün istifadə etməyi nəzərdə tutur. Bəzən televiziya, jurnallar, qəzetlər və digər KİV-lər şəkillərin dərc olunmasını xahiş edirlər. Bunlar “qeyri-kommersiya məqsədli istifadə” kimi təsnif edilir. Ümumi fotoqrafiya şəxsi həyatın toxunulmazlığı ilə bağlı heç bir problem yaratmasa da, şəxsi olaraq çəkilmiş fotonu istifadə etmək olmaz.

Bununla bağlı İHAM təcrübəsinə baxsaq, Məhkəmə qeyd etmişdir ki, şəxsin təsviri onun şəxsiyyətinin əsas atributlarından birini təşkil edir, çünki o, şəxsin unikal xüsusiyyətlərini üzə çıxarır və şəxsi öz həmyaşıdlarından fərqləndirir. İfadə azadlığı fotosəkillərin dərcini əhatə etsə də, Məhkəmə buna baxmayaraq müəyyən etmişdir ki, başqalarının hüquq və reputasiyasının müdafiəsi bu sahədə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məhkəmə 8-ci maddə ilə 10-cu Maddəyə əsasən ifadə azadlığını tarazlaşdırarkən nəzərə alınmalı olan əsas amillərin nəzərə alınmasını zəruri saymışdır: ümumi maraqların müzakirəsinə töhfəsi varmı; aidliyi şəxs nə dərəcədə tanınır və çəkilişin əsas mövzusu nədir; müvafiq şəxsin əvvəlki davranışı; nəşrin məzmunu, forması və nəticələri; fotosəkillərin çəkildiyi şərait [7].

Əsas etibarilə müqayisəli təhlili Anqlo-sakson və Roman-german sistemə daxil olan dövlətlər əsasında apardıq. Birinci qrup dövlətlərin əksəriyyətində fotosəkillərin və ya filmlərin çəkilməsi ilə bağlı bəzi xüsusi məhdudiyyətlərə aşağıdakılar daxil ola bilər: fotosəkil ədəbsiz olmamalıdır; şəkil təxribat xarakterli və ya seksual xarakter daşıyan uşağa aid olmamalıdır; fotosəkilə məhkəmə qərarı ilə qorunan heç bir şey olmamalıdır (məsələn, uşaq qəyyumluğu və ya şahidin müdafiəsi); foto böhtan xarakterli olmamalıdır və ya kommersiya məqsədləri üçün istifadə edilməməlidir [14].

Roman-german dövlətlərindən Rusiyanın hüquqi tənzimləməsini daha məqsəduyğun saydıq. Belə ki, RF-nin Mülki Məcəlləsində bu məsələ konkret şəkildə müəyyən olunmuşdur: Şəxsin təsvirinin (o cümlədən onun fotosəkilinin, habelə onun təsvir olunduğu videoyazıların və ya təsviri sənət əsərlərinin) açıqlanmasına və sonrakı istifadəsinə yalnız həmin şəxsin razılığı ilə yol verilir. Vətəndaş vəfat etdikdən sonra onun təsvirindən yalnız uşaqlarının və sağ qalan həyat yoldaşının razılığı ilə, onlar olmadıqda isə valideynlərin razılığı ilə istifadə edilə bilər. Bu cür razılıq aşağıdakı hallarda tələb olunmur: 1) təsvirin

istifadəsi dövlət, ictimai və ya digər ictimai maraqlar üçün həyata keçirilir; 2) vətəndaşın təsviri ictimaiyyət üçün açıq yerlərdə və ya kütləvi tədbirlərdə (mitinqlər, qurultaylar, konfranslar, konsertlər, tamaşalar, idman yarışları və s. bu kimi tədbirlər) çəkilişi zamanı əldə edilmişdir (şəxsin təsvirin əsas obyektini kimi istifadə olunması halları istisna olmaqla); 3) şəxs ödəniş əsasında belə çəkilişə razılıq vermişdir. Şəxsin yuxarıdakı tələblərin pozulması ilə əldə edilmiş və ya istifadə edilmiş təsviri internetdə yayılarsa, vətəndaşın bu şəklin çıxarılmasını, habelə onun daha sonra yayılmasının qarşısının alınmasını və ya qadağan edilməsini tələb etmək hüququ vardır (152.1-ci maddə) [21].

Beləliklə, ictimai məkanlarda əgər foto və ya video çəkiliş birbaşa şəxsə fokuslanıbsa, mütləq onun razılığı alınmalıdır. Hətta bəzi hüquqşünaslar belə razılığın alınmamasını xırda xuliqanlıq kimi qiymətləndirirlər [22]. Əgər insan çəkilişin əsas subyekti deyilsə, deməli, onun hüquqları pozulmur. Lakin o, məqsədyönlü şəkildə çəkilirsə, o zaman artıq şəxsi həyatın toxunulmazlığına müdaxilədən danışmaq olar və bu uşaqlara da aiddir. Belə ki, uşaqların üstün mənafeyi baxımdan onların çəkilməsinə valideynlərin və yaxud da qəyyumların razılığı ilə icazə verilsə də, ictimai məkanda və ya tədbirdə çəkiliş zamanı əgər uşaq əsas subyekt deyilsə, bu çəkiliş mübahisələndirilə bilməz.

Rəqəmsal dövrdə şəxsi həyata dair məlumatların informasiya məkanında qorunması ilə bağlı meydana çıxan yeni hüquqlardan biri də unudulmaq hüququdur. Unudulmaq hüququ ilə bağlı əsas məsələ internet arxivlərindən məlumatların götürülməsi olduğu üçün bir çox hallarda sual yaranır ki, unudulmaq hüququna deyil, ifadə azadlığına dair müddəalara müraciət olunsun. Fikrimizcə, belə suallara konkret cavab İHAM təcrübəsində öz əksini tapmışdır. Xüsusilə, Times Qəzetləri Böyük Britaniyaya qarşı işini qeyd etməliyik ki, bu iş üzrə Rusiya əsilli bir iş adamı Times qəzetində çap olunmuş iki məqalədə böhtana görə məhkəməyə müraciət edib. Bu məqalələrdə o, çirkli pulların yuyulması və şübhəli mafiya başçısı ilə əlaqələndirilir. Hər iki məqalə dərc olunduğu gün “Times” qəzetinin sayına yüklənib. Britaniya Məhkəmələrində aparılan araşdırmalardan sonra iş həll olundu və Times Qəzetləri bəlli bir məbləğ ödəməyə razı oldular. Times Qəzetləri Apellyasiya Məhkəməsi, daha sonra isə Lordlar Palatası tərəfindən Brunsvik Dükü işində (1849-cu ildən) qaydaya etiraz etməkdən imtina etdi. Bu qayda bildirir ki, diffamasiyanın hər bir nəşri ayrıca hərəkətə səbəb olur. İnternet kontekstində bu o deməkdir ki, böhtan xarakterli materiallara hər dəfə daxil olanda yeni bir hərəkət səbəbi yaranır. Bu qayda İnternet Yayım Qaydası adlanır. Times Qəzetləri bu işlə bağlı Avropa Məhkəməsinə müraciət etdi və bildirdi ki, bu İnternet Yayım Qaydası onun ictimai əlçatan internet arxivini saxlamaq imkanlarını məhdudlaşdırır, eləcə də ifadə azadlığına sərt təsir göstərir. “The Times”, həmçinin Apellyasiya Məhkəməsinin arxivlərin saxlanması ilə ifadə azadlığının əhəmiyyətsiz aspekti olduğu qənaətinə etiraz edərək, açıq və demokratik cəmiyyət üçün tarixi sənədlərin tamlığı və əlçatanlığının vacibliyinin zəruriliyini vurğuladı. Birincisi, Məhkəmə müəyyən etdi ki, internet arxivlərinin saxlanması internetin ictimaiyyətin xəbərlərə çıxışının və ümumilikdə məlumatın yayılmasının genişləndirilməsində oynadığı mühüm rolunu işin əsas aspektidir. Məhkəmənin fikrincə, bu cür arxivlər Konvensiyanın 10-cu maddəsinin verdiyi mühafizə dairəsinə daxildir. İfadə azadlığı ilə digər rəqabət aparıcı hüquqlar arasında tarazlığın yaradılmasında təqdir marjası cari hadisələrin xəbərləri deyil, keçmiş hadisələrin xəbər arxivləri ilə bağlı olduqda daha çox ola bilər. Bu konkret işdə Məhkəmə belə qənaətə gəldi ki, qəzet – nəhayət etdiyi kimi – məqaləyə müəyyənlik əlavə edə bilərdi və etməli idi. Bu xüsusiyyət yazılı mətbuatda dərc olunmuş həmin məqalə ilə bağlı böhtan işinin başladığını göstərməlidir. Belə bir tələb ifadə azadlığına qeyri-mütənasib müdaxilə hesab edilmir. Bununla belə, potensial böhtan xarakterli məqaləni silmək tələbi yoxdur. Bundan əlavə, Məhkəmə bu işdə məlumatların silinməsi hüququnu tanımadı [20].

Avropadan fərqli olaraq, ABŞ qanunları ümumiyyətlə söz azadlığını və ictimai məlumat hüququnu yüksək qiymətləndirir və əksər nitqlərə ciddi şəkildə məhdudiyyətlər qoyur. Əgər unudulmaq hüququ ABŞ-da mövcuddursa, o, Aİ-də olduğu kimi geniş şəkildə həyata keçirilməməlidir. Əksinə, hüququn uyğun hesab edildiyi dar kontekstlərdə təzahür etməlidir. Məsələn, unudulmaq hüququ qanunda analoqların artıq mövcud olduğu (kredit hesabatı), özəl qurumların artıq təcrübədə olduğu (Google kibernet zorakılıq məzmununu silir) və ya problemlə məsələ ətrafında mühüm söhbətlər (intiqaam pornosu) olduqda əsaslandırıla bilər. Bu yolla, Birləşmiş Ştatlar internet əsrində millətin konfidensiallıq haqqında davam edən müzakirəsi ilə bir hüququn təbii şəkildə inkişaf etməsi üçün unudulmasına icazə verə bilər [16, p. 1210].

Unudulmaq hüququ ilə bağlı mübahisələrdə ifadə azadlığı və onun əhatə dairəsində olan kütləvi kommunikasiya, məlumat, mətbuat və internet azadlığı həmişə nəzərə alınmalı və ifadə azadlığının məhdudlaşdırılması zəruri hesab edilərsə, bu məhdudiyyət mütənasib olmalıdır. Mütənasiblik prinsipi çərçivəsində ifadə azadlığına ən az müdaxilə ilə unudulmaq hüququ ilə əldə etmək istədiyi məqsədə çatmaq bir vasitə seçmək lazımdır. Bu çərçivədə bir məzmununda şəxsin adının, soyadının və ya şəklinin qaralması və ya silinməsi kimi üsullar unudulma haqqının maraqlarını qarşılamaq üçün kifayət edərsə, ilk növbədə bu üsullar tətbiq edilməli və məzmunun tamamilə silinməsinin qarşısı alınmalıdır. Lakin burada unudulmaq hüququna və ifadə azadlığına tabe olan məzmunadakı məlumatlar təqdim edildiyi/ötürüldüyü kontekstdən ayrılmadan bütövlükdə və konkret hadisənin bütövlüyü çərçivəsində qiymətləndirilməlidir. Çünki konkret hadisə kontekstində bütövlükdə sözügedən məlumatın silinməsi unudulmaq hüququnun mənafeyini təmin etmək üçün kifayət deyilsə, əlavə tədbirlər görülməlidir. Yaxud həmin şəxsin bu məlumatı özlüyündə ictimai marağın üstünlüyünə töhfə verə bilər və bu halda məlumatı silmək mümkün olmayacaqdır.

İctimai şəxslərin unudulmaq hüququ adi insanların unudulmaq hüququndan daha dar sayılmalı və bu məsələdə ikiqat fərq qoyulmalıdır. Bu baxımdan, sözügedən şəxslərin keçmiş davranışları və ya yaşadıkları bir hadisə ilə bağlı ictimaiyyətə açıqlanan məlumatlar bu şəxslərin şəxsi həyat fəaliyyətləri ilə bağlı məlumatdırsa, məlumat unudulmaq hüququ çərçivəsində qiymətləndirilə bilər. Lakin məlumatın şəxsin şəxsi həyat fəaliyyəti çərçivəsində olması bilavasitə unudulmaq hüququnun üstün olduğu qənaətinə gəlməyəcək və məlumatın ictimai maraqlara töhfə verib-verməməsinin araşdırılması ayrıca aparılacaq. Bundan başqa, sözügedən ictimailəşdirilmiş məlumatlar həmin şəxslərin vəzifə və ya peşə fəaliyyətinə aid olarsa, unudulmaq hüququ daha dar çərçivədə qiymətləndirilir. Üstəlik, siyasi xadimlərin informasiya azadlığı qarşısında vəzifələri və ya peşə fəaliyyətləri ilə bağlı unudulmaq hüququ ilə bağlı müraciətlərini qəbul etməsi demək olar ki, mümkün deyil. Çünki cəmiyyətdəki digər insanların siyasi həyat haqqında məlumat alması təkcə cari hadisələri və məlumatları deyil, həm də keçmiş hadisələri və məlumatları bilmək və əldə etmək marağı ehtiva edir. Bu baxımdan siyasi şəxslərin vəzifələri və ya peşə fəaliyyətləri ilə bağlı məlumat və ifadələrin mühafizəsi qayda, unudulmaq hüququnun qorunması isə istisna olacaqdır.

1.4. Nəticə

Şəxsi toxunulmazlıq hüququ ilə məlumat azadlığının toqquşduğu əsas məqam hər kəsin daha çox məlumatı bilmək istəyindən, qarşı tərəfin isə əksinə şəxsi və ailə həyatının gizli qalmasını istəmək tələbindən irəli gəlir. Təsadüfi deyil ki, ölkə daxilində mövcud olan bütün qanunvericilik normalarında şəxsin özünün razılığı olmadan (yəni gizli) onun video çəkilişinə, fotosunun çəkilməsinə və ya səs yazısına icazə verilmir. Belə yazı və çəkilişlərə yalnız qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda və qanunla müəyyən olunmuş qaydada yol verilir. Burada əsas məsələ foto və video çəkilişinin məlumat azadlığının məzmununa daxil olması ilə əlaqədardır. Konstitusion qaydada məlumatların qanuni yolla əldə olunması yolverilən olduğu üçün belə çəkilişləri də məlumat mənbəyi kimi qiymətləndirə bilərik. Hesab edirik ki, qanunvericilikdə ictimai yerlərdə belə çəkilişlərin aparılması ilə bağlı normanın olmaması sonradan mübahisələndirmə predmeti olub-olmayacağını sual altına alır. Qanunvericilik aspektindən baxsaq, şəxsin fotosu əksər dövlətlərdə, eləcə də İHAM təcrübəsində şəxsi həyata dair məlumat sayılsa da, respublikamızda belə tənzimləmə nəzərdə tutulmamışdır. Ona görə də ictimai yerlərdə şəkli və ya videosu çəkilmiş şəxsin bununla bağlı hansı hüquqlara malik olacağı tam dəqiq deyil. Tədqiqat zamanı müxtəlif xarici dövlətlərin təcrübəsinə nəzər saldıq və daha uyğun təcrübə kimi Almaniya, Rusiya və Türkiyənin tənzimləməsini məqbul sayırıq. Belə ki, ictimai yerlərdə çəkilişə yalnız o halda icazə verilə bilər ki, şəxs belə çəkilişin əsas obyektı olsun. Eyni zamanda, burada istisnalar da öz əksini tapmalıdır. Məsələn, cinayətlə bağlı kadrların icazəsiz yayımlanması, uşaqların valideynin və ya qəyyumunun icazəsi olmadan tam aydınlıqla kadra alınması. Bu kimi məsələlərin qanunvericilikdə öz əksini tapması zəruridir.

Milli konstitusiyamızda şəxsi toxunulmazlıq hüququna dair 32-ci maddənin o qədər də uğurlu olmadığını hesab edirik. Bir tərəfdən, məhdudiyyətlər natamam şəkildə yalnız IV bənddə yazışma sirri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Digər tərəfdən isə VII bənddə şəxsi həyata aid məlumatların nəzərdə tutulmasını və ailə həyatının diqqətdən kənar qalmasını heç bir səbəblə əsaslandırmaq mümkün deyil.

Bundan əlavə, əqidə, dini və etnik mənsubiyyətlə bağlı informasiya zəif şəxsi həyata dair məlumat olduğu üçün bu növ informasiyanın xüsusi vurğulanması da çox ziddiyyətli görünür. Qeyd olunanları nəzərə alaraq, ARK-nın 32-ci maddəsinin yenidən işlənməsinə və müvafiq dəyişikliklərin edilməsinə zərurət vardır. Avropa və Anqlo-Sakson təcrübəsinə əsasən, belə qənaətə gəlmək olur ki, məlumatların informasiya sistemindən sildirilməsi hüququ unudulmaq hüququ ilə eyniləşdirilir. Belə ki, Fərdi Məlumatların Qorunmasının Ümumi Qaydalarının 17-ci maddəsində sildirmək hüququnu nəzərdə tutan maddənin adında mötərizədə “right to be forgotten” yazılmışdır. Fikrimizcə, “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulan “xüsusi kateqoriyalı məlumatlar” (irqi və yaxud milli mənsubiyyətə, ailə həyatına, dini etiqada və əqidəyə, səhhətə və ya məhkumluğa aid məlumatlar) məhz unudulmaq hüququnun məzmunu ilə bağlıdır. Analoji norma “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsində də nəzərdə tutulmuşdur.

Həmçinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinin VII bəndində də deyilir ki, məlumatın aid olduğu şəxsin buna razılığını aşkar ifadə etdiyi hallar, ayrı-seçkiliyə yol verməmək şərti ilə anonim xarakterli statistik məlumatların emalı və qanunun yol verdiyi digər hallar istisna olmaqla, informasiya texnologiyalarından şəxsi həyata, o cümlədən əqidəyə, dini və etnik mənsubiyyətə dair məlumatların açıqlanması üçün istifadə edilə bilməz. Bu bənddə ailə həyatına aid məlumatların daxil edilməməsi özü də bir qədər mübahisəlidir. Əslində, mövcud problemlərin əsası milli qanunvericilikdə fərdi məlumata dolğun anlayış verilməməsindən irəli gəlir. Fərdi məlumat dedikdə, şəxsin kimliyini birbaşa və ya dolayısı ilə müəyyənləşdirməyə imkan verən istənilən məlumatı nəzərdə tutan qanunverici (“Fərdi məlumatlar haqqında” 11 may 2010-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanunu) informasiya sahəsində digər normalarda fərdi məlumatları şəxsi və ailə həyatına dair məlumatların məcmusu kimi qiymətləndirir. Xüsusi kateqoriyalı məlumatları unudulmaq hüququnun predmetinə daxil olan məzmun kimi qəbul etsək, o zaman Konstitusiyanın 32-ci maddəsinin VII bəndinin də redaktəsi daha düzgün olar.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi məlumatların silinməsi hüququnu unudulmaq hüququ ilə eyniləşdirmir. Əslində, fərdi məlumatların məzmununa yuxarıda qeyd etdiyimiz redaktələrin edilməsi ilə xüsusi kateqoriyalı məlumatların unudulmaq hüququ ilə ehtiva olunması mümkündür. Sadəcə burada bir məqamı unutmamaq lazımdır. Unudulmaq hüququ kütləvi informasiya vasitələrindən və internet informasiya ehtiyatlarından məlumatların silinməsi ilə məhdudlaşmalıdır. Burada dövlət informasiya sistemlərində mövcud olan məlumatların tamamilə məhvindən söhbət getmir. Məsələn burasındadır ki, Fərdi Məlumatların Qorunmasının Ümumi Qaydaları da hər iki hüququ eyni maddə altında birləşdirsə də, dolayısı ilə verilənlərin silinməsi hüququnu tənzimləyir. Çünki məlumat (verilən) subyektinə nəzarətçidən (controller) onunla əlaqəli fərdi məlumatların silinməsinə həddindən artıq gecikdirilmədən əldə etmək hüququna və nəzarətçinin Qaydalarda göstərilən əsaslardan birinin tətbiq olunduğu hallarda şəxsi məlumatları ləngimədən silmək məcburiyyətində olmasını nəzərdə tutur. Nəzarətçi adı altında isə Qaydalar fərdi məlumatların işlənməsinin məqsəd və vasitələrini təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə müəyyən edən fiziki və ya hüquqi şəxs, dövlət orqanı, qurum və ya digər qurumları birləşdirir. Deməli, hər hansı bir sosial şəbəkədən illər sonra şəxsin məhkumluğu barədə xəbəri çıxarıb onun şəxsi həyatına mənəvi zərər yetirildiyi hallarda Qaydalar unudulmaq hüququnu müdafiə etməyəcəkdir. Problem ondadır ki, öz fərdi məlumatlarının silinməsinə istəyən şəxs bunun üçün bütün müvafiq subyektlərə müraciət etməlidir. Dövlətdaxili səviyyədə bu, o qədər çətin iş deyil. Lakin söhbət ayrı-ayrı yurisdiksiyalara aid subyektlərə silinmə üçün müraciət etmədən gedirsə, artıq bu zaman çətinliklər meydana çıxacaqdır. Çünki məlumatların hələ də veb saytın başqa bir hissəsində tapıla biləcəyi mümkündür. Bundan əlavə, məlumatlar hələ də ehtiyat məlumat daşıyıcılarında və ya bulud yaddaşında saxlanıla bilər ki, bunun qarşısını almaq praktiki olaraq mümkün deyil. Nəhayət, hələ naməlum üçüncü tərəflərin şəxsi nüsxələri saxlaması və bu nüsxələrin gələcəkdə internetə qoyulması ehtimalı da qalmaqdadır. Bu baxımdan, unudulmaq hüququnun informasiya sistemləri ilə əlaqələndirilməsi heç düzgün deyil. Çünki informasiya sistemlərinin fəaliyyəti dövlətlərin daxili yurisdiksiyası altına düşür, lakin internet məkanından məlumatların silinməsi artıq sərhədləri bilinməyən

kiberməkana aiddir. Ona görə də unudulmaq hüququ ilə bağlı beynəlxalq hüquqi normaların dəqiq qəbul edilməsi və dövlətlərin bu normaları milli təcrübədə tətbiqi ilə bağlı addımların atılması gərəkdir.

İstinadlar:

1. Əliyev Ə.İ. İnsan hüquqları. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşri. Bakı: Nurlar, 2019, 352 s.
2. Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. İnformasiya hüququ. Dərslik. Bakı: Nurlar, 2019, 448 s.
3. Rzayeva G.A., İbrahimova A.N. Süni intellekt, insan hüquqları və fərdi məlumatların təhlükəsizliyi. Dərs vəsaiti. Bakı: Nurlar, 2021, 200 s.
4. Dorothy J. Glancy. The invention of the right to privacy. // Arizona Law Review, 1979, Volume 21 (1). <http://law.scu.edu/wp-content/uploads/Privacy.pdf> Gaskin v. the United Kingdom, 7 July 1989. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57519&filename=CASE%20OF%20LEANDER%20v.%20>
6. Golder Papiya. Right to Information vs. Right to Privacy: A Judicial Approach // International Journal of Law Management & Humanities, 2021, No. 4, pp. 1598-1605
7. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_8_eng
8. Herczegfalvy v. Austria, Application No. 10533/83, 24 September 1992. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57519&filename=CASE%20OF%20LEANDER%20v.%20>
9. Inc. v. LinkedIn Corp., D.C. No.3:17-cv-03301-EMC, at 18 (9th Cir. Apr. 18, 2022). <https://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/opinions/2022/04/18/17-16783.pdf>
10. Jerry Kang. Information Privacy in Cyberspace Transactions // Stanford Law Review, 1998, pp. 1193-1294 (102 pages)
11. Leander v. Sweden, Application no. 9248/81, 26 March 1987. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57519&filename=CASE%20OF%20LEANDER%20v.%20>
12. Nick Braithwaite. The international libel handbook. Focal Press, 1995, 200 p.
13. Oreg Elad. Right to Information Identity // John Marshall Journal of Computer and Information Law, 2012, Vol. 29, No. 4, Fall/Winter, pp. 539-592
14. Photography and film in public places. <https://www.lawhandbook.sa.gov.au/ch34s01s04s02.php>
15. Prlja D. Reljanović, D. Internet pravo. Beograd: Institut za uporedno pravo, 2012, 156 c.
16. Ravi Antani. The Resistance of Memory: Could the European Union's Right to be Forgotten Exist in the United States? // Berkeley Tech. L.J., 2015, pp. 1173-1210
17. Samuel D. Warren, Louis D. Brandeis. The Right to Privacy. // Harvard Law Review, 1890, Vol. 4, No. 5, pp. 193-220
18. Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, Application no. 37374/05, 14 April 2009. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-92171%22%5D%7D>
19. The Sunday Times v. v. United Kingdom. Application No. 6538/74, 26.04.1979. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/the-sunday-times-v-united-kingdom/#:~:text=Case%20Summary%20and%20Outcome,violated%20its%20freedom%20of%20expression>
20. Times Newspaper Ltd v. the United Kingdom, Application no. 64367/14, 13 November 2018. <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/times-newspapers-ltd-v-united-kingdom>
21. Гражданский Кодекс Российской Федерации. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/
22. Юристы: Назойливую видеосъемку на улице могут признать мелким хулиганством. <https://rg.ru/2021/04/25/iuristy-nazojlivuiu-videosemku-na-ulice-mogut-priznat-melkim-huliganstvom.html>

Gulnaz Rzayeva
Lecturer of the UNESCO Chair on Human
rights and Information Law of the Faculty of Law of Baku State University,
Doctor of Philosophy in Law (gulnazrzayeva@mail.ru).

**LEGAL REGULATION OF THE LIMITATIONS OF FREEDOM
OF INFORMATION IN THE SPHERE OF A PERSON'S PERSONAL LIFE**

In an era of dynamic development of ICT, the legal regulation of the limitations of freedom of information in the sphere of a person's personal life is considered to be one of the topical issues. Because, on the one hand, it is important to protect a person's personal and family life, on the other hand, everyone should have the right to access any information. Therefore, the content of the right to privacy should be clearly defined in order to specify exactly what kind of information should be restricted. The aim of the presented article is to clarify points related to the right to privacy, and to present proposals for eliminating the contradictions arising from the conflict between the freedom of information and the right to privacy in most cases. In the article, the existing problems are interpreted from both a legal and practical point of view, suggestions and recommendations are put forward.

Keywords: *personal life, family life, right to privacy, freedom of information, information, personal data, right to be forgotten, internet, virtual space, national-legal regulation, international-legal regulation.*

Гульназ Рзаева
Преподаватель кафедры ЮНЕСКО по правам человека
и информационного право юридического факультета
Бакинского государственного университета,
доктор философии по праву (gulnazrzayeva@mail.ru).

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГРАНИЦ СВОБОДЫ
ИНФОРМАЦИИ В СФЕРЕ ЛИЧНОЙ ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА**

В современное время, в эпоху динамичного развития ИКТ, правовое регулирование границ свободы информации в сфере личной жизни человека считается одним из актуальных вопросов. Потому что, с одной стороны, важно защитить личную и семейную жизнь человека, с другой стороны, каждый должен иметь право доступа к любой информации. Следовательно, содержание права на неприкосновенность частной жизни должно быть четко определено, чтобы точно указать, какой тип информации следует ограничивать. Цель представленной статьи – прояснить моменты, связанные с правом на неприкосновенность личности, и представить предложения по устранению противоречий, возникающих в большинстве случаев из конфликта между свободой информации и правом на неприкосновенность личности. В статье существующие проблемы трактуются как с юридической, так и с практической точки зрения, выдвигаются предложения и рекомендации.

Ключевые слова: *личная жизнь, семейная жизнь, право на неприкосновенность частной жизни, свобода информации, информация, персональные данные, право на забвение, Интернет, виртуальное пространство, национально-правовое регулирование, международно-правовое регулирование.*

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.09.2023